

Naar een andere opvatting van geloven

Marcel Zagers

Geloven heeft niets te maken met een niet-zichtbare werkelijkheid. Geloven heeft alles te maken met de zichtbare werkelijkheid en met de taal waarmee je over je ervaringen vertelt. Geloven is geraakt worden of gegrepen zijn. Dit is de geloofscrisis van onze tijd. We vinden het moeilijk om ons open te stellen om geraakt te worden en gegrepen te zijn, omdat we onze vrijheid en zelfstandigheid niet graag uit handen geven.

De taal die wij spreken, moeten we niet meer zien als een afbeelding van de werkelijkheid. Met behulp van onze taal creëren wij de werkelijkheid. De christelijke geloofstaal zegt hoe mensen de werkelijkheid zien en ervaren, wat zij waardevol vinden en waardoor zij geraakt zijn en gegrepen worden. Zoals een mening en de zwaartekracht binnen onze taal bestaan, zo bestaat God binnen onze taal – of niet. Daarom spreek ik graag over God. En daarom wil ik mij graag christen noemen.

(1) Geloven

Wanneer we het hebben over ‘geloven’, dan gaat het gewoonlijk over een niet-zichtbare werkelijkheid die wij vermoeden achter de zichtbare werkelijkheid. Geloof jij in een leven na de dood? Geloof jij dat er meer is tussen hemel en aarde, dat er meer is dan wij met onze mensengaten kunt zien? Geloof jij dat mensen bovennatuurlijke gaven kunnen bezitten? Of geloof jij dat het leven op toeval berust, dat het na de dood over en uit is, dat het leven niet meer en niet minder is dan wat je er zelf van maakt?

Urenlang kun je met elkaar over deze vragen discussiëren. Uiteindelijk kom je er niet uit. Dat is ook de reden waarom het *geloven* wordt genoemd: je weet het niet zeker, je hebt er geen bewijzen voor. Het gevolg is dat wetenschap en geloof tegenover elkaar komen te staan: wie heeft gelijk, wie spreekt de waarheid? Je kunt moeilijk geloven in de evolutie én in het scheppingsverhaal tegelijkertijd. De wetenschap heeft voor ons veel verklaard, en geloven kun je alleen nog maar over de dingen die de wetenschap niet kan verklaren.

Volgens mij is dit een enge en beperkte opvatting van geloven, met als gevolg dat mensen nog altijd een heel verkeerd beeld hiervan hebben. Geloven heeft niets te maken met die niet-zichtbare werkelijkheid. Geloven heeft alles te maken met de zichtbare werkelijkheid die je omringt, en met de taal waarmee je over je ervaringen vertelt.

Een lichamelijke en een geestelijke huid

Wij hebben een huid die ons beschermt tegen de buitenwereld. Wanneer voorwerpen in de buitenwereld te scherp of te heet zijn, dan verwonden of branden we onszelf. We hebben een gevoelige huid. Als iets of iemand ons onverwachts aanraakt, dan schrikken we. Dat kan vervelend en zelfs pijnlijk zijn, maar het kan ook prettig en aangenaam zijn. Is een kind gevallen of bang, dan strelen we het om het op zijn gemak te stellen. En geliefden weten maar al te goed wat het betekent om de ander te strelen of om zelf aangeraakt te worden. Onze huid is de begrenzing van ons lichaam, onze huid is tevens het contact met de dingen om ons heen.

Ons bewustzijn en ons denken zou je op een vergelijkbare manier kunnen zien, maar dan als een ‘geestelijke huid’. Zoals onze lichamelijke huid ons beschermt tegen de buitenwereld, doet ons denken dat ook als een soort geestelijke huid. We kunnen de dingen die ons bevreemden en mogelijk angst inboezemen, onderzoeken en beredeneren. We weten inmiddels van alles over de wereld waarin we leven: zowel de niet-menselijke wereld van

natuurverschijnselen als de menselijke wereld van motieven en impulsen. Het verschaft ons zekerheid, we zijn niet willekeurig overgeleverd aan de dingen die we zien gebeuren. Er zijn genoeg mensen die bang zijn voor donder en bliksem, maar – in tegenstelling tot lang geleden – is er vrijwel niemand meer die denkt dat Wodan en Donar op dat moment ruzie maken met elkaar: dat Wodan met flitsen gooit en dat Donar met een hamer op een grote tafel slaat. Reële gedachten beschermen ons in dit geval, irreële gedachten kunnen ons bang en ongerust maken.

De zekerheid verstoord

Dat wij de wereld om ons heen kunnen onderzoeken en beredeneren, geeft ons een bepaalde macht en een bepaalde zekerheid. We zijn namelijk minder afhankelijk van de dingen om ons heen. We weten wat er speelt, we weten waar het vandaan komt, en we weten hoe we ermee om moeten gaan. Maar soms wordt die zekerheid toch verstoord en doorbroken. Niet omdat je iets tegenkomt waarvoor je geen verklaring hebt, maar omdat je iets zo gaaf of

juist zo vreselijk vindt *dat je er met je verstand niet bij kunt.*

Terwijl ik dit schrijf, vriest het buiten een graad of tien en heeft het 10-20 centimeter gesneeuwd. Voor Nederlandse begrippen een aardige vorst dus. Ik ging tussendoor even naar buiten om afval in de container te gooien. Ik voelde de scherpe kou en was blij dat ik weer naar binnen kon. Toen

dacht ik aan de kleine zwerm mussen die regelmatig rondom het huis fladdert. In de zomer is het heerlijk om die beestjes druk kwetterend bezig te zien en zou ik willen dat ik zelf zo vrij als een vogel was. Maar nu vroeg ik me af hoe het met ze zou zijn: waar schuilen ze tegen de kou, waar vinden ze hun voedsel? Als ik vroeger thuis zoiets zei, dan kreeg ik steevast van mijn ouders te horen: ‘Maak je daarover geen zorgen, jongen, die kunnen daar wel tegen.’ Natuurlijk zijn die bestand tegen de kou, dat weet (!) ik, maar het is een gedachte die zomaar in me opkomt en mij niet loslaat. Het klinkt niet spectaculair en misschien zelfs ‘soft’, maar het is even alsof ik één van die vogels in de nachtelijke kou ben.

Een kind dat huilt omdat het gevallen is. Een vrouw heeft verdriet omdat haar man gestorven is. Een studente heeft tranen in haar ogen, omdat ze

haar belangrijke examen niet heeft gehaald. Een andere studente vertelt trots over haar succeservaringen, die ik niet zo spectaculair vind maar ik zie hoe zij ervan geniet. Stuk voor stuk ontmoetingen die mij even ontwrichten: ik moet opnieuw herzien hoe ik over het leven denk, want ik weet het even niet meer. Het zijn ervaringen die mij aangrijpen. Elke keer ga ik denken: wie of wat ben ik meer dan zij?

Beeldende omschrijvingen

Onze taal geeft voor deze ervaringen en ontmoetingen – want dat zijn het – beeldende omschrijvingen. We zeggen dat iets je *niet loslaat* of je *aangrijpt*. Je kunt *geraakt* worden door het verdriet van een ander. Je kunt *geboeid* raken door de wetenschap (!) dat er op de bodem van de oceaan vissen rondzwemmen waarvan wij denken dat ze allang uitgestorven hadden moeten zijn. Het zijn beeldende omschrijvingen. Wanneer je deze beelden letterlijk zou nemen, dan zou dat een vervelende situatie zijn: als iets je *aanraakt* of *aangrijpt* en het je *niet meer loslaat* omdat je erdoor *geboeid* bent, zou dat erop neer komen dat je gevangen bent en je vrijheid kwijt. Toch is dit ook precies het geval bij de genoemde ervaringen en ontmoetingen. Het is alsof je iets van je macht en van je vrijheid verliest, het is alsof het de wereld is die je even in zijn macht heeft. Je kunt de dingen niet zomaar naast je neerleggen en doen alsof ze niet bestaan. Ze hebben je als het ware in hun greep, of je dat leuk vindt of niet. Ze houden je bezig, ook op momenten dat je hierop niet zit te wachten. Hiermee kun je geloven het beste vergelijken: geraakt worden of gegrepen zijn door de werkelijkheid waarin je leeft of door kleine gebeurtenissen die zich daarin afspelen. Pas daarna volgen hiervoor verklaringen en het zoeken naar de passende woorden: 'Ik geloof dat...' Maar het begint elke keer weer met de ervaring van geraakt worden en gegrepen zijn.

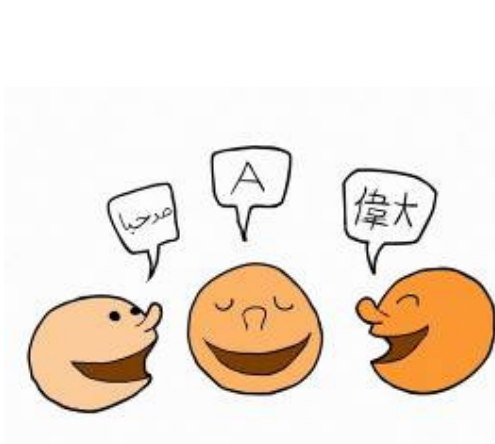
Je kunt je hiervoor afsluiten, je kunt je er ook voor openstellen. Het zou kunnen zijn, dat sommige mensen van nature of door bepaalde gebeurtenissen in hun leven meer in staat zijn om zich open te stellen, terwijl anderen daar meer moeite mee hebben. En volgens mij is het zeker zo, dat onze moderne westerse cultuur dit openstellen niet aanmoedigt. De eigen verantwoordelijkheid en onafhankelijkheid van het individu wordt van alle kanten gestimuleerd: je moet je eigen keuzes maken en je bent verantwoordelijk voor je eigen leven, je bent uiteindelijk op jezelf aangewezen. Kortom, je moet je eigenlijk wel afsluiten voor de dingen die op je pad komen.

Dit is de geloofscrisis van onze tijd. De geloofscrisis is niet dat wij niet kunnen geloven in niet-zichtbare dingen, want dat doen we eigenlijk maar al te graag: hoe spannender en mysterieuzer, hoe geïnteresseerder we zijn. De geloofscrisis is ook niet, dat wij met behulp van wetenschap en technologie veel van het leven hebben verklaard. De geloofscrisis is dat we het moeilijk vinden om ons open te stellen om geraakt te worden en gegrepen te zijn, omdat we onze vrijheid en zelfstandigheid niet graag uit handen geven.

(2) Taal

Lange tijd is gedacht dat de woorden die we spreken een talige weerspiegeling zijn van de werkelijkheid. Voor alles wat we zien en tegenkomen, hebben we woorden bedacht. Daarom kunnen we met elkaar over bomen, over wolken en over regen spreken zelfs wanneer die niet direct zichtbaar zijn. We hebben niet alleen woorden bedacht voor zichtbare en aanwijsbare dingen, maar ook voor minder zichtbare dingen. Denk bijvoorbeeld aan emoties als vreugde en verdriet, of aan woorden als smaak en liefde. Dit zijn dingen die je niet direct kunt zien. We zien of merken wel 'iets' en leiden daaruit af dat er zoiets bestaat als vreugde en verdriet, smaak en liefde. Maar ze zijn minder of in ieder geval anders zichtbaar dan vogels en bomen dat zijn. En wat te denken van een woord als mening? Er bestaat buiten de taal geen enkel ding dat naar een mening verwijst, een mening kun je niet zien of aanwijzen maar bestaat slechts dankzij en binnen onze taal. Zou er geen taal zijn, dan zou er zelfs niet zoiets als een mening kunnen bestaan!

Benoemen

Wij zijn het die al deze dingen en nog meer hebben benoemd. De vraag is echter: waren deze dingen er al en hebben wij er daarom woorden voor bedacht? Of bestaan ze alleen maar sinds en omdat wij er woorden voor hebben? De zwaartekracht bijvoorbeeld kan ik niet zien. Ik heb erover geleerd op de middelbare school bij het vak natuurkunde, en ik kan het bestaan

ervan afleiden omdat alles wat ik loslaat op de grond valt. De zwaartekracht

is een min of meer *logische verklaring* voor het feit dat alles wat we loslaten op de grond valt. Maar de zwaartekracht kun je niet aanraken zoals je een fiets of auto kunt aanraken. We hadden evengoed kunnen zeggen dat alles wat we loslaten een onweerstaanbare liefde heeft om zo snel mogelijk naar de grond terug te keren, omdat alles uit de aarde voortkomt. Ook hiervoor zouden vast en zeker formules op te stellen zijn, en de onweerstaanbare liefde van voorwerpen voor de aarde zou even zo goede logische verklaring zijn geweest als de zwaartekracht dat voor ons nu is.

In mijn oude woordenboek uit 1977 komt het woord 'dyslexie' niet voor. Was er vóór die tijd wel zoiets als 'dyslexie' en wisten we het nog niet omdat we nog niet zo slim waren? Of bestaat 'dyslexie' alleen maar omdat wij op een andere manier naar leesproblemen zijn gaan kijken?

Taal verandert de werkelijkheid

Elk jaar komen er nieuwe woorden bij. Een filmpje over onderwijsveranderingen op youtube vertelt dat de schrijver Multatuli indertijd uit 50.000 woorden kon kiezen bij het schrijven van zijn befaamde 'Max Havelaar'. De rapper Ali B. daarentegen heeft bijna een miljoen woorden waarmee hij zijn liedjes kan schrijven, en elke maand komen er nieuwe woorden bij.

Er bestaat in Nederland zoiets als een 'Nieuwe Woordenkalender' met één nieuw woord voor elke dag. In de toelichting is te lezen: *'Taalveranderingen laten zien hoe de werkelijkheid verandert.'* Inderdaad. De taal die wij spreken, moeten we niet meer zien als een afbeelding van de werkelijkheid. Met behulp van onze taal creëren wij de werkelijkheid. De filosoof Rorty zegt: *'De wereld spreekt niet, alleen wij doen dat. Taal zegt hoe wij gezamenlijk de werkelijkheid zien en ervaren.'*

(3) Taal en geloven

Deze nieuwe inzichten over taal moeten we ook toepassen op de christelijke geloofstaal. Dan ontstaat er een boeiende situatie, die volgens mij veel ruimte en uitdaging biedt om te geloven in deze tijd. De christelijke geloofstaal gaat namelijk niet zozeer over een of andere onzichtbare werkelijkheid achter de zichtbare werkelijkheid. De christelijke geloofstaal zegt meer over de mensen die deze taal met elkaar spreken en delen: hoe zij de werkelijkheid zien en ervaren, wat zij waardevol vinden en waardoor zij geraakt zijn en gegrepen worden.

Welke taal je liever spreekt

De Bijbel opent en begint bijvoorbeeld met het bekende scheppingsverhaal: de schepping van de wereld in zeven dagen. Daarna volgt het verhaal over de eerste mensen Adam en Eva. Veel mensen vinden dit verhaal onzin en niet-waar. Zij zeggen: *‘Geloof jij dan nog in Adam en Eva? Geloof jij dan echt dat de wereld in zeven dagen is geschapen? Heb jij dan niet van de evolutieleer en van de oerknal gehoord?’* De evolutietheorie is volgens hen ‘wel waar’ en het scheppingsverhaal is ‘niet waar’. Maar: de taal is geen objectieve afspiegeling van de werkelijkheid. Het gaat er dus niet meer om wat wel waar is en wat niet waar. Het gaat er eerder om welke taal het meest bruikbaar is: welke

taal je liever wilt spreken om de wereld met elkaar te delen. Het Bijbelse scheppingsverhaal moet je dus niet zien als een wetenschappelijke verklaring van de wereld *buiten de* mensen. Het is eerder een gedicht of een lied, waarin mensen hebben beschreven hoe zij *in* de wereld staan: hoe zij hun eigen leven en het leven om hen heen beleefden. Zij zagen de wereld en alle leven als ‘schepping’: als een

geschenk waarin alles een eigen plaats heeft gekregen in een groot geheel, afgestemd op elkaar. En als je de natuur schepping noemt in plaats van milieu – zoals wij dat in onze tijd doen – dan ga je heel anders naar het leven kijken. Het betekent namelijk dat mensen ook natuur zijn en tot de natuur behoren. Het betekent dat jij zelf ook ‘natuur’ bent! De taal die je spreekt, is niet vrijblijvend maar heeft grote gevolgen voor je gedrag.

Enige tijd terug beweerde een hoogleraar dat God niet licht en donker heeft ‘geschapen’ maar heeft ‘gescheiden’. Al die tijd hebben wij – volgens haar – de oorspronkelijke woorden verkeerd vertaald. In plaats van ‘verkeerd’ zou ik liever willen zeggen: ‘anders’. En dan zou ik haar graag gelijk willen zeggen: licht en donker scheiden zegt beter hoe wij de werkelijkheid nu ervaren dan licht en donker scheppen. Maar ik kan me heel goed voorstellen dat lang geleden de mensen dit anders zagen.

De verkeerde vraag

Bij gelegenheid van de maand van de spiritualiteit heeft de schrijver Kluun in november 2009 een boekje geschreven over de vraag of God bestaat. Leuk, maar eigenlijk heeft het niet zoveel zin. Want wat wij ook zeggen: over God als een werkelijkheid buiten ons kunnen we niets zeggen en hoeven we ook niets te zeggen. Als Kluun aan zichzelf vraagt of God bestaat, antwoordt hij aan zichzelf: *‘Nee, niet de God van de Bijbel, een bovenmenselijk, machtig en aanbiddeijk wezen met persoonlijkheidskenmerken zoals wij mensen die graag zouden zien, omdat we ze herkennen en begrijpen.’* Het gaat mij niet om het antwoord, dat vind ik niet interessant. Het gaat mij om de vraag, en die vraag is volgens mij zonder betekenis. De vraag of God bestaat, is eigenlijk dezelfde vraag of ‘een mening’ of ‘de zwaartekracht’ bestaat. Zoals een mening en de zwaartekracht binnen onze taal bestaan, zo bestaat God binnen onze taal – of niet. Daarom spreek ik graag over God. Een taal ‘met God’ drukt beter uit dat ik voortdurend geraakt ben en gegrepen word door de dingen om mij heen, dan een taal ‘zonder God’. En daarom wil ik mij graag christen noemen.

Marcel Zagers, 27 december 2009